

دکتر سید محمد فدوی*

معصومه اعتبارزاده**

تاریخ دریافت: ۹۲/۸/۱

تاریخ پذیرش: ۹۲/۱۰/۱۵

بررسی زمینه‌های ایده‌پردازی خلاق در تصویرسازی

چکیده

بررسی عواملی که در بروز و بسط قوای خلاقه مؤثر واقع می‌شوند، خلق آثار بدیع و ماندگار هنری را با تکیه بر روش‌ها و ایده‌های نوین سازمان‌دهی می‌نمایند. عنصر خلاقیت، در نهاد افرادی که دارای شرایطی معمول و معقول می‌باشند قابلیت شکل‌گیری و پردازش است. خلاقیت در انسان‌ها فرایندی اکتسابی و امری بالقوه است. بررسی‌های روان‌شناختی بر این گفتار صحه می‌گذارند که جهت تقویت قوای خلاقه، کسب آگاهی و مهارت از طریق آموزش و همچنین به دست آوردن تجربه جهت تحقق این امر، اصلی لازم است. داشتن مؤلفه‌هایی چون ذوق، انگیزه، استعداد، تجربه، هوش و حافظه‌ی تصویری برای تمامی افرادی که در حوزه‌های هنری فعالیت می‌کنند اگر چه لازم است، اما کافی نیست. در این بین وجود این عنصر در آثار هنرمندان تصویرگر بسیار حائز اهمیت می‌باشد، زیرا خروجی یک اثر تصویرسازانه به عنوان یک راوی بصری با طیف وسیعی از مخاطبین در سنین مختلف و ویژگی‌های گوناگون در ارتباط خواهد بود. این ارتباط اگر با رویکردی مطالعه شده همراه باشد بی‌شک خاطره‌ای به یاد ماندنی را برای مخاطبین اثر به همراه خواهد داشت. هدف از این پژوهش آمادگی و پرورش ذهن و قوای تخیل برای علاقه‌مندان به رشته‌ی تصویرسازی است. مطالعه این پژوهش می‌تواند به آنان کمک کند تا به تصورات و ایده‌های ذهنی خویش عینیت ببخشند و کاوش‌های بصری تازه‌ای را تجربه نمایند. در مطالعه و بررسی این پژوهش با استفاده از مستندات کتابخانه‌ای و میدانی برای گردآوری اطلاعات و در موارد لازم از منابع اینترنتی بهره گرفته شده است. نتیجه‌ی این تحقیق نشان می‌دهد که هنرمندان برای بروز ادراکات درونی خویش باید بستری مناسب جهت پرورش قوای خلاق و دانش ایده‌پردازی ایجاد نمایند.

واژگان کلیدی:

خلاقیت

تخیل

ایده پردازی

تصویرسازی

دانشیار دانشکده هنرهای تجسمی دانشگاه تهران*

Fadavi@ut.ac.ir

کارشناسی ارشد تصویرسازی**

m.etabarzadeh@yahoo.com

مقدمه

انسان‌ها همواره برای پیشرفت در زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، فنی و... به بررسی و تحلیل مسائل، ارائه‌ی راهکارهای سازنده و شیوه‌های مبتکرانه جهت دستیابی به موقعیت‌های بهتر و آینده‌ای روشن‌تر نیاز خواهند داشت. خلاقیت فرآیندی ذهنی و پیش‌برنده است که انواع و صورت‌های گوناگونی دارد. خلاقیت در توان بالقوه‌ی همه انسان‌هایی که در بستری مناسب و مطلوب از موقعیت فردی و اجتماعی حضور دارند، قابل شکل‌گیری و پرورش می‌باشد. خلاقیت توانایی منحصر به فرد انسان است و نقش انکارناپذیری در روند ارتقای دانش زیبایی‌شناسی بصری ایفا می‌نماید. هنرمندان تصویرگر برای دست‌یافتن به مناسب‌ترین و تأثیرگذارترین شیوه‌های بیان بصری، باید موقعیت‌های تازه‌ای را در فراسوی ذهن و تخیلات خویش جستجو نمایند. کسب مهارت‌های لازم و ضروری در بروز و پردازش نیروی خلاقه بسیار مؤثر است. این مهارت‌ها با تمرین و ممارست به صورت مداوم و مستمر محقق می‌گردند.

رشته‌ی تصویرسازی به دلیل ویژگی‌های ارتباطی خود با طیف وسیعی از مخاطبین همچون یک رسانه‌ی بصری عمل می‌کند. اهمیت حضور ایده‌های نو و اعمال خلاقیت در این حوزه از این جهت قابل تأمل است که هنرمندان برای القای هرچه مؤثرتر منظور خویش به مخاطبین، همواره تلاش می‌کنند مفاهیم مبتکرانه و بدیع در آثارشان متبلور شود. مقاله حاضر به دنبال پاسخ‌گویی به این پرسش اهتمام می‌ورزد: هنرمندان تصویرگر چگونه می‌توانند قوای خلاقه را در وجود خود پرورش دهند و جهت برقراری یک ارتباط موفق با مخاطبین آثار خود از آن بهره‌گیرند؟

ضرورت موضوع

بدیهی است که اشراف کامل بر تمامی مهارت‌های تکنیکی به تنهایی در خلق و آفرینش یک تصویر خلاقه و ماندگار کافی نیست. آنچه یک اثر تصویری را ماندگار می‌کند، ایده جدید و تفکری است که در لایه‌های درونی عناصر جای می‌گیرد و با ترکیبی منسجم و یکپارچه، به ایجاد تصویری سازمان‌یافته منجر می‌گردد. برای دستیابی به این مهم کسب آگاهی‌های لازم و آشنایی با آثار هنرمندان شاخص در این عرصه بسیار ثمربخش می‌باشد. تقویت صورذهنی تصویرگران، آنان را برای دستیابی به ایده‌های خلاقه و بدیع یاری می‌نماید.

پیشینه‌ی تحقیق

خلاقیت به دلیل ایجاد ظرفیت‌های متعدد در تمامی ارکان جامعه همواره مشمول بررسی‌های گسترده بوده است. در حوزه تصویرسازی برپایی کارگاه‌های آموزش خلاقیت تصویری به صورت عملی توسط اساتید این حوزه همواره صورت می‌پذیرد. اما توجه به منابع تئوری جهت مطالعه علاقه‌مندان نیز جای تأمل و توجه بیشتری دارد. امروزه جایگاه ارتباط تصویری در جوامع بسیار بارز شده است، بنابراین بازشناسی و پرداختن به استعدادها و توانایی‌های موجود در رشته‌ی تصویرسازی و بررسی منابع مختلف جهت مطالعه عنصر خلاقیت حائز اهمیت است.

تعریف خلاقیت

انسان به عنوان آشرف مخلوقات از موهبتی منحصر به فرد و شگرف به نام قوه‌ی تفکر و تخیل بهره‌مند است. تلاقی این جهان بی‌کران، اعجاب برانگیز و لایتناهی با استعدادهای ذهنی بشر، اتفاقات و جلوه‌های شگرفی را رقم زده است. اتفاقاتی که به بروز ایده، سازندگی و آفرینندگی منجر گردیده. این ویژگی همان خلاقیت^۱ است که زندگی بشر را جهت‌دار گردانیده است. در خصوص با خلاقیت محققان مطالعات گسترده‌ای را انجام داده‌اند. این خصوصیت انسانی دامنه‌ی گسترده‌ای دارد و در تمامی رشته‌ها از جمله روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، آموزش و پرورش، الهیات، مدیریت، زبان‌شناسی، فلسفه، فناوری، مطالعات بازرگانی، اقتصاد و هنر، جای می‌گیرد.

با این حال تعریف جامعی در باب چپستی خلاقیت که مورد تأیید و توافق اکثریت صاحب نظران باشد، ارائه نگردیده است. دکتر استیفن. پی رابینز^۲ نویسنده‌ی کتاب رفتار سازمانی، خلاقیت را این گونه تعریف می‌نماید: «خلاقیت به معنای توانایی ترکیب ایده‌ها در یک روش منحصر به فرد یا ایجاد پیوستگی غیر معمول بین ایده‌ها است» (رابینز، ۱۹۹۱: ۲۴۵). همچنین مک لئود و تامسون^۳ در این رابطه با تفکیک تعریف واژه خلاقیت از واژه نوآوری می‌نویسند که خلاقیت عبارت است از: «ترکیب ایده‌ها، اطلاعات یا موادی که قبلاً نامربوط بوده‌اند و ساختن یک چیز جدید» (مک لئود و تامسون، ۱۳۸۸: ۱۰ و ۹). و واژه نوآوری عبارت است از: «فرآیند استفاده از ایده‌های جدید در واقعیت عملی»^۴ (مک لئود و تامسون، ۱۳۸۸: ۱۰ و ۹).

تفکر خلاق

بروز خلاقیت و توانایی ایده‌پردازی در بستر تصویری خلاق و پویا محقق می‌گردد. تفکر خلاق بنیاد تولد ایده‌ی نوین در ذهن هنرمندان تصویرگر خواهد بود. گیلفورد^۵ روان‌شناس و نظریه‌پرداز آمریکایی، انواع تفکر را به دو مورد تفکر هم‌گرا (منطقی) و تفکر واگرا (خلاق) تقسیم می‌نماید. وی دیدگاهش را چنین توضیح می‌دهد که تفکر خلاق به چهار مورد دسته‌بندی می‌گردد:

- ۱- اصالت به معنی توانایی در ارائه‌ی پاسخ‌های منحصر به فرد
 - ۲- سیالی به معنی تولید ایده‌های متعدد در جهت ارتقاء کیفیت
 - ۳- انعطاف‌پذیر بودن فکر با رویکرد به توانایی ایجاد ایده‌ها و راه‌کارهای مختلف
 - ۴- بسط به معنی توانایی افزودن جزئیات به ایده‌های مد نظر (حسینی، ۱۳۸۵).
- دکتر الکس اس. اسپورن^۶ از محققان و پیشگامان فنون پرورش خلاقیت و ایده‌یابی، توانایی‌های فکری را از نظر طرز کار در چهار شیوه‌ی مختلف خلاصه می‌نماید. در یک مقایسه تطبیقی می‌توان گزینه‌های ذیل را در کنش‌های ذهنی یک تصویرگر از لحظه‌ی مطالعه متن تا ایجاد اولین جرقه‌های ذهنی و شکل‌گیری ایده‌های اولیه تعریف نمود:

۱- جذب؛ توانایی مشاهده و به کار بردن توجه

۲- ضبط؛ توانایی حفظ کردن و بخاطر آوردن

۳- استدلال؛ توانایی تجزیه و تحلیل و قضاوت

۴- خلاقیت؛ توانایی تجسم، پیش‌بینی و ایجاد ایده‌ها» (اسپورن، ۱۳۸۲: ۹).

در رشته‌های هنری، هنرمندان باید توانایی و مهارت به کارگیری تصور و تفکر خلاق^۷ را کسب نمایند؛ زیرا تصورات خلاق منجر به تشکیل تفکرات خلاق می‌گردند. تصویرهای ذهنی جهت‌دار، قابل انعطاف و به دور از توهّمات آزاردهنده، ذهن هنرمند را آماده‌ی سیر و سلوک می‌نمایند. ذهن و تفکری که جستجوگر، پرتلاش و باتجربه باشد در رسیدن و تحقق ایده‌های نو و تازه، در مقایسه با صرفاً استعداد درونی، موفق‌تر عمل خواهد کرد. «مهارت‌های تفکر خلاق مشخص‌کننده میزان انعطاف و قدرت ابتکار افراد در رویکرد نسبت به مسائل هستند» (انابایل، ۱۳۷۹).

برای دستیابی به تفکری خلاق باید به تصورات ذهنی فرصت داد تا در عالم درونی و منویات خویش سیر کنند. ذهن تصویرگر باید همواره تجربه نماید، سفر کند و خود را در موقعیت‌های گوناگون قرار دهد. تصویرگر قبل از این سفر هر چقدر که آگاه‌تر باشد نتایج مفیدتری حاصل خواهد کرد. بدین معنی که اگر تصویرگر در این سفر هم‌سفران خود را به خوبی بشناسد (منظور مخاطبین اثر تصویرسازی هستند) و همچنین از مکانی که به آن سفر می‌کند (منظور موقعیت داستان یا موضوع است) به خوبی آگاه باشد، خروجی اثر تصویری موفق‌تر خواهد بود. مهارت تصویرگر در تجسم و تصورات برگرفته از ادراکات درونی می‌تواند در شکل‌گیری یک تصویرسازی موفق مؤثر واقع گردد. داشتن روحیه‌ی خودانگیزی، باور به توانایی‌های خویش و پذیرفتن این موضوع که برای دست یافتن به ایده‌های خلاق لزوماً نیازی به داشتن یک توانایی بالفعل و برتر نیست، می‌تواند تصویرگران را وارد مرحله‌ی جدیدی در پرورش قوای ذهنیشان نماید. در «تصویر ۱» تصویرگر تجسم متفاوتی از ثبات شخصیت‌های داستانی در فضا و کادر ارائه نموده است؛ که نشان از ذهن خلاق تصویرگر در رویکرد به پرورش قوای تجسم و تفکر دارد.

عوامل مهم در تحقق یک اثر خلاقه

ویژگی شخصی:

- ۱- علاقه به ریسک نمودن دارند.
 - ۲- محدودیت‌ها و موانع را قبول نمی‌کنند و برای انجام کارهای ناممکن تلاش می‌نمایند.
 - ۳- به فعالیت‌های هنری و موزیک علاقه دارند.
 - ۴- دارای توانایی بهره‌برداری از امکانات محیط پیرامون خویش برای ساختن چیز تازه و منحصر به فرد هستند.
 - ۵- سوالات و فرضیات زیادی راجع به نرم‌های اجتماعی دارند.
 - ۶- افراد کنجکاو هستند.
 - ۷- آمادگی طردشدن و عدم تأیید از طرف دیگران را دارند» (حسینی، ۱۳۸۸: ۸۲).
- از عوامل بسیار مهم در تحقق و ایجاد یک اثر خلاقه، وجود انگیزه و علاقه است. انگیزه می‌تواند درونی و یا بیرونی باشد. انگیزه‌ی درونی عبارت است از رغبت و میل به کاری که مورد علاقه فرد باشد و موجبات انبساط خاطر وی را فراهم نماید. در مقابل انگیزه‌ی بیرونی علایق فرد برای دستیابی به مواردی است که ماهیتی غیر

درونی دارند؛ همچون انگیزه برای ترقی و یا شوق حضور در جشنواره‌های هنری و مسابقات برون‌مرزی. انگیزه مؤلفه‌ی پراهمیتی است که باید همواره با تصویرگران همراه باشد. تداوم یک ذهن خلاق و جوشش مداوم ایده‌های بدیع، منوط به داشتن انگیزه، به‌ویژه انگیزه‌ی درونی است. در این خصوص دکتر ئی. پال تورنس^۸ سه عامل توانایی، مهارت و انگیزه را در درک، پیش‌بینی و پرورش رفتار خلاق مفید می‌داند. «کسی که دارای سطح بالایی از توانایی‌ها و مهارت‌های خلاقیت است ممکن است دستاوردهای خلاق از خود نشان دهد، اگر انگیزش‌های خلاقیت در وی برانگیخته شود. به همان ترتیب شخصی که دارای توانایی‌ها و انگیزش‌های خلاقیت است می‌تواند با کسب مهارت‌های لازم خلاقیت به دستاوردهای خلاق نائل شود» (تورنس، ۱۳۸۷: ۲۸).

اوضاع محیطی

محیط مطلوب با توجه به ویژگی‌ها و علایق شخصیتی افراد تعریف می‌گردد. «آماییل^۹، دانشمندی که با ۱۲۰ دانشمند مصاحبه کرده است، عوامل محیطی را که موجب خلاقیت می‌شود شامل این موارد می‌داند: آزادی، منابع کافی، وقت کافی، جو مناسب، و طرح تحقیق مناسب» (کریمیان، ۱۳۸۳). محیط خلاق یعنی بستری امن که بر توانایی و انگیزش افراد مؤثر واقع می‌گردد. محیط و اوضاع و احوال مساعد، ذهن هنرمند را برای دستیابی و تبیین ایده‌ها و دریافت‌های تازه آماده و تراز خلاقیت آنان را بهبود می‌بخشد. هنرمند باید روحیه‌ی مناسب، انگیزه پیشرفت و محیطی دور از تنش را برای خود فراهم نماید. محیط سرکوب‌گر، مانع از قرارگیری ذهن هنرمند در مسیر خلاقیت می‌گردد. محیط‌های دارای انرژی مثبت و امید، تعامل تصویرگران را در سطح مطلوبی قرار می‌دهد.

داشتن توانایی و مهارت

عامل شناخت، دانش و توانایی ذاتی پیرامون حرفه‌ی انتخابی از عوامل بسیار مهم قلمداد می‌شود. با آشنایی، دریافت و کسب مهارت‌های ضروری، پیرامون رشته‌ی تصویرسازی خط‌مشی ذهنی تعریف و در مسیر اهداف قرار می‌گیرد. تصویرگری که به دنبال کسب مهارت خلاقه در این حوزه‌ی هنری است، باید در ابتدا آشنایی و شناخت کافی از ملزومات اولیه رشته‌ی تصویرسازی را آگاهی داشته باشد. در تصویرسازی خلاق، به‌دست‌آوردن توانایی و مهارت درک و گزینش عناصر بصری، تأثیر هم‌نشینی و هم‌جواری این عناصر در کنار یک‌دیگر، در واقع شناخت مبانی تصویرسازی، ملزوم و اساسی است. بدین معنا که تصویرگر باید بتواند متون نوشتاری را با استفاده از قوای ذهنی، تخیلات و تصورات خود به عناصر تجسمی تبدیل نماید. مطالعه منابع مرتبط با متن نوشتاری به معنی آگاهی تصویرگر، شناخت فرهنگی و جهان‌بینی نویسنده و دریافت جوهره و منظور نگاره داستان، همگی سبب می‌شوند تا دامنه تصورات ذهنیش گسترش یابند. مخاطب به عنوان دریافت‌کننده نتیجه تعامل دو عنصر متن و تصویر باید کاملاً مورد موشکافی شخصیتی قرار گیرد. برای مثال گروه سنی دریافت‌کننده اثر چند ساله است؟ باورها فرهنگی و پیشینه‌ی

زندگی و تأثیرات اجتماعی معاصر بر روی آن‌ها چگونه بوده است؟ مذهب اکثریت آن‌ها چیست؟ رنگ‌های تیره و یا روشن در منطقه آن‌ها چه نموده‌هایی دارند؟ رعایت این موارد جهت دستیابی به یک نتیجه موفق بسیار حائز اهمیت است. تصویرگر پس از شناخت و آگاهی از این موارد می‌تواند جهت جذب این مخاطبین گام بردارد و راهی جدید را برای ارائه مفاهیم مورد نظرش از طرق گوناگون، همچون بهره‌گیری از یک شگرد مناسب برگزیند.

دریافت و پرورش ایده‌ها در تصویرسازی

در تصویرسازی اولین محرک‌های ذهنی، با رؤیت متن بروز می‌یابند. خروج از چهارچوب‌های منفعل‌کننده با استفاده از تخیلات ذهنی تصویرگر، می‌تواند در پردازش یک تصویرسازی خلاقانه و پرمایه مؤثر واقع گردد. کاوشگری و درگیری تصویرگر با موضوع، ایده‌های اولیه را می‌سازد؛ بدین معنا که متن و کلمات داستان در تصویرگر ریشه می‌دانند و دغدغه‌ی تفکرات ذهنی تصویرگر می‌گردند. به کارگیری قوای تجسم برای تعمق و فرو رفتن در بطن داستان می‌تواند باعث ایجاد تصورات و فضای ذهنی سیال در تصویرگر گردد. در این صورت خروجی تخیلات و ایده‌های بدیع به گونه‌ای تصاعدی فزاینده خواهد گردید.

در حوزه فعالیت این رشته، مبحث طرح سفارشی بسیار حائز اهمیت است (البته گاهی تصویرگر خود مؤلف متون می‌باشد). متن و یا موضوع پس از آن که بر اساس معیارهای شخصیتی تصویرگر، چه از لحاظ فرهنگی و چه عقیدتی، پذیرفته گردید، جستجو در جهت یافتن و به کارگیری مناسبترین ایده‌ی بصری آغاز می‌گردد. اگر موضوع را به عنوان یک مسأله تعریف کنیم، باید تمامی وجوه آن را بررسی و سپس ارزیابی نماییم. در کتاب *دستورالعمل‌های فیل آبی برای ایده‌یابی* نوشته‌ی محمد حسین نیرومند، به کارگیری و استفاده از نشانه^۱‌های بصری بر اساس موضوعات سفارش داده شده یا دلخواه مطرح می‌گردد؛ یعنی هنرمند می‌تواند کدهای تصویرهای موجود در متن را دریافت و در اثرش اعمال کند. همچنین در این کتاب حضور نشانه‌ها در اساس ایده‌یابی که نویسنده آن را بر سه فرآیند استوار می‌داند، توضیح داده می‌شود: «۱- حداکثر بسط و گسترش یک نشانه مبتنی بر قانون تداعی آزاد^{۱۱} که به ایجاد انبوه نشانه‌ها و متن‌های جدید می‌انجامد. ۲- اعمال حداکثر تغییرات در یک نشانه که به نشانه‌های جدید منتهی می‌شود. ۳- ایجاد ارتباط بین تمامی نشانه‌ها و متن‌های تولید شده» (نیرومند، ۱۳۹۱: ۱۷). جستجوی نشانه‌ها، گردآوری داده‌های مکتوب و تصویری و در کل اطلاعات مربوط به موضوع^{۱۲}، داشته‌های ذهنی تصویرگر را غنی‌تر و انعطاف‌پذیری تخیلاتش را بهبود می‌بخشد. برداشت‌های ذهنی در نتیجه‌ی دو عامل نقش می‌بندد؛ یکی داشته‌های ضمیر خودآگاه، و دیگری کدها، الگوها، نشانه‌هایی که در ضمیر ناخودآگاه ما نقش بسته‌اند. تخیل عاملی است که همواره از صورت‌ها، داده‌ها و ادراکات ذهنی ما نشأت می‌گیرد. تخیل پویا و خلاق در عالم ذهنی ما هست‌ها و نیست‌ها را در جوار یکدیگر قرار می‌دهد و ترکیبی نو، بدیع و سازمان یافته خلق می‌نماید. در این موقعیت ادراکات تصویری به کمک تصویرگر آمده و ایده‌های خام و شکل نگرفته را پرداخت نموده و پرورش

می‌دهد. «ایده‌یابی مستلزم ایجاد ایده‌ها و پروراندن آن‌ها است. ایجاد ایده‌ها مستلزم تدبیر ایده‌های آزمایشی موقت به عنوان سر نخ‌های ممکن است. پروراندن ایده‌ها مستلزم انتخاب مفیدترین ایده‌های حاصله، افزودن ایده‌های دیگر و به جریان انداختن مجدد آن‌ها از طرقی مانند تغییر و ترکیب است» (اسبورن، ۱۳۸۲: ۴۷).

ایده‌های ذهنی تصویرگر باید همواره دارای وجوه روایت‌گری و پیوسته به متن و مضمون نوشتار وفادار باشند. تصویرگران می‌توانند پیوسته با افراد صاحب‌نظر تعامل و تبادل نظر داشته باشند. هنگامی که مناسب‌ترین ایده یا پاسخ روشن گردید، باید با انسجام بخشیدن و پردازش آن چه در برداشت‌ها، حالات ذهنی و صور خیالی نقش بسته است جهت اعمال، تثبیت و چاپ اثر تصمیم‌گیری به عمل آید. در این حین همواره باید به یاد داشته باشیم که طبیعت نقش بسیار مهمی در گسترش تخیلات تصویرگران ایفا می‌کند. طبیعت شگفت‌انگیز و بی‌کران است و می‌تواند پیوسته الهام بخش باشد. در ادامه مطلب آثار تعدادی از هنرمندان ایرانی و خارجی را مورد بررسی قرار می‌دهیم:

تصویر ۱: تصویرگر: روبرتو اینوچنتی.

مأخذ: <http://cizgilimasallar.blogspot.de>

تصویر ۱ اثر دوشان کالای^{۱۳} هنرمند صاحب نام اهل کشور براتیسلوا است. کالای دریافت‌کننده جوایز متعددی از جمله جایزه قلم طلایی بلگراد، جایزه هانس کریستین آندرسون و... در زمینه تصویرسازی کتاب می‌باشد. کالای، داستان را رمز گشایی می‌کند، او با درک ویژگی‌های شخصیتی و فرهنگی مخاطب و همچنین با رویکردی مشخص به شیوه تخیلی اقدام به تصویرسازی می‌نماید. «آثار دوشان کالای، بیانگر دید و درکی عمیقاً هنری از دنیا، بر اساس تخیل و حس فانتزی غیر معمول است که به صورت ترکیباتی عجیب از حیوانات و پرندگان شکل گرفته است. این آثار، هزار توی بی پایان از سبک‌های غیر معمول بافته شده در یکدیگر است که بازیگوشی و رمز نهفته در جان هنرمند را آشکار می‌سازد» (براتوا، ۱۳۸۶). فضای پویا و مملو از رنگ‌های ترکیبی، سبب می‌شود تا عنصر حرکت، مخاطب را به همراه خود هدایت کند. در تصویر ۱ نگاه شخصیت دختر بچه، ارتباط بدیهی با مخاطب برقرار می‌کنند، بدین سبب مخاطب با حرکت و ریتمی دنباله‌دار در چرخش یک بازیگوشی کودکانه همراه با دو شخصیت حیوان انسان نما شرکت می‌نماید. کالای با بهره‌گیری از تخیل رویاگونه و فانتزی گونه خود، تجربه گردش در جهانی با رنگ آمیزی‌های پراکنده را برای حس شور و هیجان طلبی در کودکان فراهم می‌آورد. کالای فضای شخصی آثار خود را با ادراک عمیق از جهان ذهن و مبانی تجسمی تألیف می‌نماید.

تصویر ۲ متعلق به روبرتو اینوچنتی^{۱۵} تصویرگری خلاق و بنام ایتالیایی است. اینوچنتی دریافت‌کننده‌ی جایزه‌هایی نظیر هانس کریستین آندرسون و سیب طلای براتیسلوا می‌باشد. عنصر روایتگری تصویری، چنان در آثار اینوچنتی بارز است که گاه می‌تواند مستقل از متن بیانگر رویداد یا ماجرای قصه باشد. اینوچنتی شخصیت‌های داستانش را با شناخت دقیق از ظرفیت‌های پیکرنگار خلق می‌کند. اگر چه داستان اغلب آثار او مربوط به قصه‌های پریان است اما شخصیت‌های داستان افقی تازه‌تر از آن چه مخاطب انتظارش را دارد فراهم می‌آورند.

مخاطب گاهی باید در انبوه آدم‌های شهر جستجو کند تا شخصیت اصلی داستان

را از میان مردم پیدا کند؛ این تجربه‌ی ذهنی جذابی است که تخیل مخاطب را فعال می‌کند. دیدگاه چهار بعدی در برخی از آثار اینوچنتی سبب می‌شود تا تصویرسازی‌هایش همچون عکسی ثبت شده از یک دوران تاریخی جلوه نمایند. اینوچنتی از عناصر موجود در واقعیت به ساده نمی‌گذرد او طبیعت را به صورت همه جانبه بررسی می‌نماید، سپس با به کارگیری جزئیات دقیق از محیط و طبیعت، حقیقت تصویرش را اثبات می‌کند. عنصر تخیل و خلاقیت در کنار مهارت

تصویر ۳: تصویرگر: فرشید مثقالی.
(قائینی، ۱۳۹۰: ۲۰۷)

تصویر ۲: تصویرگر: دوشان کالای.
ماخذ: www.daniloff-art.it

دقیق و ریزبینانه در آثار این هنرمند با ارائه یک ترکیب‌بندی متفاوت همراه است. «پرسپکتیو و زاویه دید از جمله عناصری است که تصویرگر می‌تواند با دگرگون کردن آن بیننده را تحت تأثیر قرار دهد. اینوچنتی همواره با سود جستن از این شگرد در فضایی به گستره دو صفحه روبروی هم بیننده را به ژرفای آثار خود فرا می‌خواند» (قائینی، ۱۳۹۰: ۲۵۹) (تصویر ۲).

تصویر ۳ متعلق به فرشید مثقالی از جمله تصویرگران موفق ایرانی و برنده‌ی جوایز متعددی از جمله سیب طلای براتیسلاوا، جایزه نوما ژاپن و دیگر جوایز می‌باشد. «شیوه‌ی مثقالی برای مصور کردن کتاب، ساده و تاثیرگذار است. او متن را انتخاب می‌کند، براساس درونمایه و گونه‌ی ادبی متن، منبع الهامی می‌گزیند و سپس آن منبع الهام را چندان پالوده می‌کند، از فیلتر ذهن و فکر خود می‌گذراند و با داستان ماهرش به مدد تکنیک‌های گوناگون ورز می‌دهد تا تبدیل به کاری منحصر به فرد و یگانه شود» (بوذری، ۱۳۹۱). مثقالی درون‌مایه داستان را با ادراکات خود در می‌آمیزد، سپس به ترسیم اقدام می‌نماید. داستان‌های تاریخی، اسطوره‌ای و... موضوعات تصویرسازی‌های مثقالی بوده است؛ او با مدد گرفتن از مهارت خود در شناخت تکنیک‌های متنوع، شیوه‌ی خاص خود را در اجرای تصویرش بر می‌گزیند

و به روایت‌گری بصری می‌پردازد. در تصویر ۳ پرسپکتیو شکسته شده است، اغراق و شکل‌شکنی اکسپرسیون شخصیت‌های داستان ما را به یاد آثار مارک شاگال می‌اندازد. . مثقالی با بهره‌گیری از یک سطح وسیع قرمز رنگ در کنار سطح سفید نفس‌کش، امکان خوانش تصویر را ساده می‌نماید. شخصیت‌ها در عین حال که از رنگ‌های پراکنده ترسیم شده‌اند، به صورت مستقل از زمینه قابل تفکیک می‌باشند. مثقالی همچنین با بهره‌گیری از تصاویر چاپ سنگی و استفاده از ترکیب‌بندی‌های ساده و آگاهانه‌ی خود، تصاویری اصیل و پرمایه خلق نموده است؛ تصاویری برگرفته از سطوح دوبعدی که در زوایای مختلف و بعضاً خارج از جاذبه طبیعت، ذهن مخالف را به چالش می‌کشند.

تصویر ۴ متعلق به نسرین خسروی هنرمند ایرانی، نامزد جایزه هانس کریستین اندرسون و برنده‌ی جایزه کنکور دوسالانه نوما می‌باشد. خسروی در شیوه‌ی کاری خود با بهره‌گیری از یک شیوه شخصی، روایت‌گری بصری خود را با ایجاد چند فضای هم‌زمان ترسیم می‌نماید. گوناگونی عناصر داستانی در آثار او، ادغام چند فضای مختلف با یکدیگر، شکوه رنگ‌های سیال در یک فضای فراواقعی از جمله ویژگی‌ها آثار خسروی هستند. تصویر ۴ متعلق به کتاب زیباترین ستاره جهان است خسروی در این کتاب با تداخل رنگ‌ها در یکدیگر، استفاده از دورگیری‌های ظریف سفید رنگ برای جداسازی عناصر از یکدیگر و ساده‌سازی عناصر جهت دستیابی به فرم‌های کودکانه تصویرسازی نموده است. کتاب زیباترین ستاره جهان سرآغاز تجربه نو خسروی در دنیایی است که شخصیت‌ها به راحتی در فضا شناور شده‌اند. او در این کتاب، فضاسازی با رعایت قوانین، پرسپکتیو را کنارزده است. در صفحه‌های کتاب مکانی به عنوان بالا یا پایین وجود ندارد و تصویرگر این امکان را یافته است تا برداشت خود را از داستان آسان‌تر به روی صفحه آورد. در این کتاب تصویرگر در جایگاه پرنده‌ای که بر شهر یا روستا پرواز می‌کند، از بالا، مکان، شخصیت‌ها و کنش‌های داستان را به تصویر می‌کشد. اما خسروی نقش عکاسی را بازی می‌کند که شخصیت‌های داستان همواره از حضور او آگاهند و در هر حالت به سوی دوربین او چشم دوخته‌اند» (قایینی، ۱۳۹۰: ۱۴۶-۱۴۷).

نتیجه‌گیری

حضور ایده‌های نو و اعمال خلاقیت در رشته‌های زیر شاخه‌ی هنرهای کاربردی موضوعی قابل تأمل و مبحثی مهم قلمداد می‌گردد. در این خصوص رشته‌ی تصویرسازی به عنوان یکی از وامداران مهم در حوزه نشر و ارتباطات بصری با طیف وسیعی از مخاطبین عام و خاص در حوزه‌های مختلفی اعم از کودک، فرهنگ، آموزش، سیاست و... در ارتباط است. در واقع اثر خلق شده در این حرفه به دلیل وجود مقوله‌ی تکثیر به عنوان یک رسانه، ارتباطی گسترده با مخاطبین برقرار می‌کند. علاقه‌مندان به رشته تصویرسازی پیش از اقدام به خلق اثر خود باید ذهن خود را آماده و توانایی خود را پرورش دهند تا ارتباطی هدفمند و جهت‌دار را با مخاطبین خویش ایجاد کنند. یک تصویرساز باید با ذهنی سازمان یافته برای ایجاد یک رابطه‌ی موفق، ایده‌های جدید و بدیع را به مناسب‌ترین شیوه در تصاویرش بگنجاند.

تصویر ۴: تصویرگر: نسرین خسروی.
مأخذ: (قایینی، ۱۳۹۰: ۲۲۳)

پی نوشت:

۱- Creativity

۲- Robbins, Stephen P. (۱۹۴۳).
Ph.D.

۳- Thomson, Richard (۱۹۵۳).
McLeod, Fiona (۱۹۵۳).

۴- در کتاب خلاقیت و نوآوری در همه حال، روش ایده‌پردازی کاربردی و اجرای آنها، تجارب نویسندگان در قالب روش یوسلو (Uccello) در جهت آموزش و کاربردی کردن روش های نو و خلاق تنظیم شده است.

۵- Guilford, J. P.

۶- Osborn, Alex Faickney. (May ۲۴, ۱۸۸۸ – May ۵, ۱۹۶۶).

۷- برای دریافت اطلاعات بیشتر در رابطه با این مطلب پیشنهاد می شود به فصل سوم کتاب پرورش استعداد همگانی ابداع و خلاقیت، که مشخصات در منابع ذکر شده است مراجعه فرمایید.

۸- Torrance, Ellis Pual. (October ۸, ۱۹۱۵ – July ۱۲, ۲۰۰۳) was an American psychologist from Milledgeville, Georgia.

۹- Amabile, Teresa (۱۹۵۰). Ph.D.

۱۰- «نشانه صورتی مادی دارد (چیزی که ما از طریق حواس مان درک می کنیم) که به چیزی بیرون از خودش دلالت می کند و افراد جامعه باید آن را بعنوان نشانه پذیرفته باشند» (نیرومند، ۱۳۹۱: ۱۶).

۱۱- تداعی آزاد: «تجربه‌ای است که به موجب آن، فرد هنگام فکر کردن درباره یک کلمه یا یک شکل تمامی آنچه را به ذهن می‌رسد، توصیف می‌کند» (نیرومند، ۱۳۹۱: ۱۸).

۱۲- برای دریافت اطلاعات بیشتر به کتاب مبانی تصویرسازی، نوشته لارنس زیگن (۱۳۹۰)، ترجمه شهره رحمانیان، چاپ اول، تهران: نشر پشتون مراجعه فرمایید.

۱۳- Kallay, Dusan (۱۹۴۸).

۱۴- Innocenti, Roberto (۱۹۴۰).

خلاقیت توانایی منحصر به فرد انسان است و بی‌شک در روند ارتقاء دانش و بینش مخاطبین مؤثر واقع می‌گردد. مطالعه و آگاهی یکی از ملزومات رشد مستمر قوای تصور و تخیل است. کسب دانش از طریق دیدن و تأمل در جهان طبیعت که بی‌شک بهترین آموزگار هستی است به ارتقاء خلاقیت فردی تصویرگران کمک می‌کند. خلاقیت عاملی در جهت ارائه‌ی هر چه مؤثرتر منظور و مضمون است و در واقع تفکر و ایده‌ای که در لایه‌های درونی اثر نهاده شده است سبب ماندگاری و جاودانگی اثر و در نتیجه الهام‌بخش سایر هنرمندان خواهد گردید.

منابع

- اسبورن، الکس اس (۱۳۸۴)، پرورش استعداد همگانی ابداع و خلاقیت، ترجمه حسن قاسم زاده، چاپ چهارم، تهران، انتشارات نیلوفر

- انابایل، ترزا. ام (۱۳۷۹)، «خلاقیت را چگونه از بین ببریم؟»، ترجمه حسین حسینیان زرنقی، ماهنامه تدبیر، شماره ۱۰۳، تیر ۱۳۷۹، صص ۴۲ تا ۴۹

- براتوا، بابارا (۱۳۸۶)، «روح دوشان در خانه است (معرفی کتاب دنیای جادویی دوشان کالای)»، ترجمه نگین رمضان پور، ماهنامه کتاب ماه کودک و نوجوان، شماره ۱۲۴ و ۱۲۵، بهمن و اسفند ۱۳۸۶، صص ۶۸ تا ۷۰

- بوذری، علی (۱۳۹۱)، «فرشید مثقالی تصویر آفرین تجربه گرا» ماهنامه کتاب ماه کودک و نوجوان، شماره ۱۸۰، مهر ۱۳۹۱، صص ۱۰۳ تا ۱۰۴

- تورنس، پال. ئی (۱۳۸۷)، استعداد و مهارت خلاقیت و راه‌های پرورش آن، ترجمه حسن قاسم زاده، چاپ چهارم، تهران، دنیای نو

- حسینی، افضل السادات (۱۳۸۵)، «خلاقیت چیست؟» دو ماهنامه بیناب، شماره ۱۰، دی ۱۳۸۵، صص ۴۰ تا ۴۷

- حسینی، افضل السادات (۱۳۸۸)، ماهیت خلاقیت و شیوه‌های پرورش آن، چاپ پنجم، مشهد، آستان قدس رضوی - رایبیز، استیفن. پی (۱۳۸۰)، رفتار سازمانی، مفاهیم، نظریه‌ها، کاربردها، جلد سوم، ترجمه علی پارسائیان، سید محمد اعرابی، چاپ سوم، تهران، انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی

- قایینی، زهره (۱۳۹۰)، تصویرسازی کتاب‌های کودکان تاریخ، تعریف‌ها و گونه‌ها، چاپ اول، تهران، نشر موسسه فرهنگی هنری پژوهشی تاریخ ادبیات کودکان

- کریمیان، حسین (۱۳۸۳)، «خلاقیت (۱)» ماهنامه معرفت، شماره ۸۴، آذر ۱۳۸۳، صص ۸۰ تا ۸۸

- مک لئود، فیونا؛ تامسون، ریچارد (۱۳۸۸)، خلاقیت و نوآوری در همه حال: روش ایده‌پردازی کاربردی و اجرای آن‌ها، تهران، نشر آسیم

- نیرومند، محمد حسین (۱۳۹۱)، دستورالعمل‌های فیل آبی برای ایده‌یابی، چاپ دوم، تهران، فرهنگسرای میر دشتی

- www.danilloff-art.it

- <http://cizgilimasallar.blogspot.da>